

Futbol Hakemlerinin Tehdit ve Fiziksel Saldırlara Bakış Açıları-Nitel Araştırma *

Aylin ZEKİOĞLU

Nihal ER

Zafer AKTAŞ

Çağatay ŞAHAN

Celal Bayar Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Manisa, Türkiye.

* 10.Spor Bilimleri Kongresinde Poster Bildiri olarak sunulmuştur. (23-25 Ekim 2008)

Yazışma Adresi: A. Zekioglu, e-mail: aylinzekioglu@yahoo.com

ÖZET

Bu çalışmada, futbol hakemlerine yönelik tehdit ve saldırıların araştırılması amaçlanmıştır. Yöntem olarak amaçlı örnekleme yönteminden kolay ulaşılabilir durum örnekleme kullanılmıştır. Çalışmada görüşme yöntemi (yarı yapılandırılmış) kullanılmıştır. Veriler bilgisayar ortamında metin şekline dönüştürülebilmesi için içerik analizi yapılmıştır. Aynı zamanda betimleme analizi de kullanılmıştır. Bu çalışmada, futbol hakemlerinin oyunculardan, antrenörlerden ve seyircilerden kaynaklanan tehdit ve saldırılara maruz kalmaları sonucu oluşan konsantrasyon eksikliği, performans ve motivasyonun olumsuz etkilenmesi oyunun yönetimini negatif yönde etkilediği saptanmıştır. Bu tabloya neden olan oyuncu ve antrenörlerin kuralları yeterince bilmemeleri hem şaşırtıcı hem de düşündürücüdür.

Anahtar Kelimeler: Tehdit, Saldırganlık, Hakem, Futbol,

Perspective of the Soccer Referees towards Threats and Hostility: A Qualitative Study

ABSTRACT

The aim of this study is investigate the threats and the hostility towards the football referees. Case study of purposal sampling and semi-structured interview method is used. Content analysis is performed since the collected data had to be converted to a theme. Based on the results of this analysis certain themes are created. The descriptive analysis method is also used. The soccer referees are being subject to threats and hostility from players, coaches and spectators. Lack of concentration due to these threats affects the performance and motivation of the referees. It is interesting that both players and the coaches are not well informed on the rules of the game.

Keywords: Threat, Hostility, Referee, Soccer,

GİRİŞ

Bir 70 bin seyircili futbol maçını düşünelim. Hakem ve yirmi iki tane futbolcu var. Deplasman takımı hücum ettiği sırada ev sahibi takımın oyuncusu hamle yaparak deplasman takımının oyuncusunu yere düşürüyor. Hakem bu durumda tartışmalı bir karara yol açacak şekilde penaltı mı vermeli, yoksa oyuna devam mı ettirmeli yada deplasman takımının oyuncusunu aldatmaya yönelik hareketten cezalandırmalı mı? Bu durumun sonucunda golün olduğunu da düşünelim. Buradan sonra hakemin başına neler gelebilir?(13) Tehdit ve saldırı.

Sportif faaliyetleri acıya maruz kalma, histeri, heyecan, dram, geleneksel idealler, aldatma ve saldırı gibi çok sayıda farklı eylem eşlik etmektedir. Sporun duyu ve duyguların ortaya çıkmasına olanak sağladığı düşünülmektedir. Bu durum bir taraftan stres ve duyu yüklü durumlarla baş etmeyi öğretirken diğer taraftan şiddet ve saldırı içerikli davranışların ortaya çıkmasına neden olabilir(9). Başka bir taraftan da karşı

ve kendi takımının taraftarına, sporcusuna, yöneticisine ve hakemlere olabilir.

Saldırganlık, öfke, düşmanlık, rekabet, engelleme, korku gibi durumlardan kaynaklanan ve karşısındakine zarar vermeyi, onu durdurmayı, ona engel olmayı ya da kendini korumayı hedefleyen fiziksel, sözel veya sembolik her türlü davranış olarak tanımlanmaktadır (4). Bunun yanı sıra, pasif saldırganlık olarak tanımlanan ve aktivite içermemesine karşın zarar verme niyeti taşıyan hareketsizlik de bu tanımın içine girmektedir(5).

Şiddet ise, bir hareketin bir kuvvetin veya gücün değerlendirilmesi, sert hareket etmek, sert davranmak, kaba kuvvete başvurmak şeklinde tanımlanmıştır (1).

Sporun kitlelere ulaşması ve bundan sonrada bu kitle içindeki grupların duygularını harekete geçirmesiyle sporda saldırganlık ve şiddet olgusu görülmektedir(6). Geleneksel olarak, sporla saldırganlığın ilişkisi, saldırganlığın dışa vurulmasını sağlamak için sporun yararı etrafında odaklanmıştır.

Böylece toplumdaki şiddetin kontrolü sağlanmıştır. Bu anlamda sporun temel fonksiyonu, saldırgan dürtünün temizleyicisi olmaktadır(8).

Spor saldırılarının farklı yüzleri vardır. Fiziksel ve sözel saldırıları ayırt etmek önemlidir. Örneğin bir futbolcunun başka birine yönelik yaptığı acı verme ve yaralama hareketleri fiziksel saldırıyı tanımlar. Sözel saldırı ise futbolcuların “tehdit ve küfretmesi” veya kriket oyuncularının “sopalarını tehditkar şekilde sallaması”dır. Sözel saldırı ile sporcular karşı tarafı huzursuz ederek avantaj sağlamaya çalışırlar. Fiziksel güç kullanımı ile karşıdaki kişiyi rahatsız etme/zarar verme eylemini saldırı olarak tanımlanır(12).

Taraftarların ve genel olarak sporda saldırganlık ile ilgili çok sayıda araştırma olmasına rağmen çok az sayıda spor hakemlerinin saldırıya maruz kalmaları hakkında araştırmalar bulunmamaktadır.

Yapılan bir çalışmada, futbol hakemlerinin maç sırasında karşılaştıkları tehdit ve saldırıları incelenmiş ve saldırı kaynağı olarak, oyuncular, antrenör ve seyirciler olarak tespit edilmiştir. Tehdit ve saldırıların sıklığı hakemlerin konsantrasyon, performans, motivasyon ve maç öncesi huzursuzluklara neden olduğu gözlemlenmiştir. Sonuçlara hakemlerin deneyiminin ve yaşama bakış açılarının etkili olduğu izlenmiştir. Karamsar bakış açısına sahip hakemlerin iyimser olanlara göre tehdit ve saldırılardan daha fazla etkilenip motivasyonları, performansları olumsuz etkilenmiştir (9).

Futbol seyircisi üzerine yapılan bir çalışmada da müsabaka hakemine çirkin tezahürat ve/veya saldırılar da ortamın gerilmesine yol açtığı belirtilmektedir (14). Bu çalışmada futbol hakemlerinin sözel ve fiziki saldırıya maruz kalmaları incelenmektedir.

Sözel saldırı, hakeme karşı tüm sözel söylemleri (küfür, sözel suistimal, iftira) kapsamaktadır. Fiziksel saldırı, hakeme karşı oyuncu, antrenör ve seyirci tarafından uygulanan fiziksel eylemleri (itme, dürtme, tekmeleme ve yumruklama) kapsar.

Bu çalışmada, fiziksel ve sözel saldırganlık birlikte değerlendirilmiştir. Bu çalışmanın ana amacı futbol hakemlerine yönelik tehdit ve saldırıları araştırmaktır. İkincil olarak amacımız, tehdidi oluşturan faktörlerin belirlenmesi, tehdit nedenlerinin ortaya çıkarılması, hakemlerin bu tehdit ve saldırıları algılama şekilleri, tehdit ve saldırılara karşı verdikleri reaksiyonlar, motivasyonları üzerine etkilerini ve hakemlik mesleğine devam etme nedenleri araştırmaktır.

Futbol hakemlerine yönelik tehdit ve saldırıların günümüzde giderek artan bir oranda izlenmesi ve futbol maç sonuçlarının toplumun geniş bir kesimini etkilemesi nedeniyle bu tür araştırma önem taşımaktadır. Sonuçta çalışmada hedeflenen amaçlara ulaşılması sorunların çözümünde katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

GEREÇ ve YÖNTEM

Görüşmecilerin Özgeçmişleri

Deneklerimiz T.F.F.’ye bağlı 1. Klasman futbol hakemleridir. Deneklerin seçiminde kolay ulaşılabilir olması nedeniyle araştırmacının bulunduğu bölgeden iki hakem seçilmiştir. Hakemlerin yaş ortalaması 29’dur. Hakemlerin ikisi de erkek olup açık kimlikleri verilmemiştir. Hakemlerin her ikisi de gönüllü katılımcıdır ve gönüllü katıldıklarına dair bir belge imzalatılmıştır.

Veri Toplama ve Analizi

Araştırmamızda, futbol hakemlerinin karşılaştıkları tehdit ve fiziksel saldırıların derinlemesine çalışmak, olay ve olguların daha iyi açıklanması için amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Çalışmamıza hız ve pratiklik kazandırmak içinde kolay ulaşılabilir durum örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada görüşme yöntemi (yarı yapılandırılmış) kullanılmıştır. Görüşmeler için önceden randevu alınıp gün ve saat belirtilmiştir. Belirli saatlerde ve zamanlarda nitel araştırma tekniklerinden olan görüşme yöntemiyle minimum 35dk, maksimum 45 dk olmak kaydıyla katılımcıların bilgilerine başvurulmuştur. Görüşmeler araştırmacının bulunduğu kurumda optimum koşullarda uygun bir ortamda yapılmıştır. Görüşmeler ses kayıt cihazı ile kaydedilmiştir. Kayıtlar bilgisayar ortamında yazılı metinlere dönüştürülmüştür. Hakemlere kendi el yazılarıyla yazmak üzere, iki adet sorudan oluşan bir soru metni verilmiş ve bunları doldurmaları istenmiştir. Hakemlerin her ikisiyle ayrı görüşülmüş ve aynı sorular sorulmuştur. Görüşmeler sırasında ses kayıt cihazının yanında küçük notlar da alınmış ve analiz sırasında değerlendirilmiştir.

Araştırmanın Geçerlik- Güvenilirliği

Nitel araştırmada geçerlilik, araştırılan olgu veya olay hakkında bütüncül bir resim oluşturulabilmesi için araştırmacının elde ettiği verileri ve ulaştığı sonuçları teyit etmesine yardımcı olacak bazı ek yöntemler alması gerekir. Çeşitleme, katılımcı teyidi, meslektaş teyidi gibi.

Dış güvenilirlik; Araştırmayı yapan kişi Sağlık Bilimleri Enstitüsü doktora öğrencisi, aynı zamanda Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulunda Öğretim Görevlisi olarak çalışmaktadır. Araştırmada veri kaynağı olan katılımcılar açık bir biçimde tanımlanmıştır. Sadece açık kimlikleri verilmemiştir. Elde edilen verilerin analizinde kullanılan kavramsal çerçeve ve varsayımlar tanımlanmıştır. Veri toplama ve analiz yöntemleri ile ilgili ayrıntılı açıklamalar yapılmıştır.

İç Güvenirlikte; Bu çalışmada, görüşme ve yazılı dokümanlar yoluyla elde edilen veriler, yorum katmadan okuyucuya sunulmuştur. Araştırma sonuçlarının doğruluğunu teyit etmek için bu konuda

uzman birine danışılmıştır ve ulaşılan sonuçların teyit edilmiştir. Aynı zamanda elde edilen sonuçlar deneklere de okutulup, doğruluğu hakkında teyit edilmiştir.

İç Geçerlik; veri toplama sürecinde, verilerin analizinde, gerekse yorumlanması süreçlerinde tutarlıdır ve bu tutarlılığı nasıl sağladığını açıklanmıştır. Bulgular, araştırmaya katılan bireyler tarafından anlamlı bulunmuştur. Araştırmanın bulgularından yola çıkarak yapılan tahminler ve genellemelerden elde edilen veriler tutarlıdır.

Dış Geçerlik; araştırma sonuçlarının genellenabilirliğine ilişkindir. Bu araştırmanın sonuçları benzer ortamlara ve durumlara genellenabilir durumdadır. Bu araştırmanın örnekleminin ve ortamının başka örneklerle karşılaştırma yapabilecek düzeyde olması ayrıntılı olarak tanımlanmıştır. Bu araştırmanın veri kaynakları tam olarak açıklanmıştır. Sosyal ortam tanımlanmıştır. Görüşmenin gerçekleşme koşulları, verilerin kaydedilmesi, dökümanların analizi detaylı bir şekilde anlatılmıştır.

Data Analizi

Veriler bilgisayar ortamında metin şekline dönüştürüleceği için içerik analizi yapılmıştır. Bu analiz sonucunda da belirli temalar oluşturulmuştur. Aynı zamanda betimleme analizi de kullanılmıştır.

Bu temalar oluşturulduktan sonra, araştırma sonuçlarının doğruluğunu onaylatmak için bu konuda uzman birine danışılmıştır (Üniversitede bu alanda uzman bir öğretim üyesi) ve ulaşılan sonuçların doğruluğu uzman biri tarafından onaylanmıştır. Aynı zamanda elde edilen sonuçlar deneklere de okutulup, doğruluğu hakkında teyit alınmıştır.

BULGULAR

1. İlgi

Bu kategoride hakemler futbol oyununa karşı bir sorumluluk duymaktadır. İlgi çok açık bir faktördür ve hakemliğe devam etmelerindeki ana nedenlerden biridir.

Örneğin:--“ Ne bileyim, çevrenin sana bakış açısı değişiyor, girdiğin ortamlarda seni birçok kişi tanıyor gibi. Kısacası saymakla bitmeyen, sürekli büyüyen ve gelişen bir süreç hakemlik”/ --“ Benim için heyecan verici, çok hoş bir deneyim olduğunu söyleyebilirim. Gördüklerinin yanında çok daha fazla getirilerinin olduğu güzel, bir o kadar da zevkli bir iş hakemlik. Tavsiye ediyorum herkese”--“ Trilyonların döndüğü bir camiada verdiği bir karar çok şeyi değiştiriyor. Burada ister istemez hakemliği önemli hale getiriyor. Antrenmanlarınızı düzenli olarak yapmalısınız. Eğitimleri aksatmamalısınız”

2. Eleştiri

Bu ikinci kategoride, maçı seyreden seyirciler, antrenör, gözlemcinin hakemi eleştirdiğinde hakemin hislerinin tanımlanması.

Örneğin:--“ Gözlemci eleştirir. Hakem zaten maçı iyimi yönetiyor kötü mü yönetiyor bilir. Sen bilmez misin zaten. Şimdi ben maçı yönettim. İyi mi kötü mü bilirim. Hata yapıp yapmadığımı da bilirim. Sadece çok spesifik olduğunda zorlanırım. Bir ya da iki tanemi olur onu bilemezsin onu senin 90 dakikalık performansını etkilemez. 8-4 alacaksın 8-3 alırsın. Mesela gözlemciye göre fauldür sana göre faul değildir. Böyle bir iki tane olur. Genel anlamda 90 dakikayı iyimi yönetti kötümü yönetti bilir. Gözlemci raporu geliyor bana 8-4 veriyor fena değil ama. Ama bunun tam terside oluyor. 8-5 lik maç yönettim diyorum. 7-4 vermiş. Olmaz diyorum. Aşırı sinirleniyorum. Normal de insan yaptığı hatayı biliyor yapmasam daha iyi olurdu diyorsun her şey normale böyle eleştirilerle yol kat edebileceğime inanıyorum. Kulüp açısından baktığın zaman, çok revaçta bir spor futbol. Kulaklarımızı kapatıyoruz. Etkileniyoruz. Derbi maçlarından önce yöneticiler açıklamalar yapar bizde en az etkilenmenin yollarını ararız.”

3. Kural Bilgisizliği

Futbol oyuncular, seyirci ve antrenörler arasında kural bilgisinin azlığından bazı tehdit ve saldırılar meydana gelmektedir.

Örneğin:--“ Tribünler farklı değerlendirmiş oluyor ve senin başka davranmanı bekliyor. Bunu açıklamaya çalıştığında bak kendi bildiğini yapıyor diyorlar.”/ --“Gözlemci müessesinin tam düzenli olarak çalışmamasından kaynaklanıyor. Düzgün insanların bir yerde olamamasından kaynaklanıyor. Çok sinirleniyorum ve böyle bir nottan dolayı da 3 hafta maça gidemiyorum. Sen benim gözlemcimsin ben ofsayt değil dedim ama sen ofsayt dedin ne yapacağız şimdi.”--“ Tarladan gelmiş top oynayan adamlardı.”/ --“ Ve bazı teknik adamlar çok sinirleniyor. Çok kızıyorlar. Bazılarında da normal bir davranış olarak algılanıyor. Kural tam bilsin bilmesin. İsim vermeyeyim ama 3-4 tane teknik adam var agresifliği ile tanınıyor.”

4. Suçlama

Bu kategori bir yenilginin hakem hataları sonucu meydana geldiğini tanımlar. Buradaki suçlama hakemin doğru karar verip vermediği üzerinedir. Bunların sonucunda da tehdit ve saldırılar meydana gelmektedir.

Örneğin:--“ Adam benim göremediğim açıdan en az 3 metre kaymış. Ben sadece adamın benim görüş açımdaki 1 metresini gördüm. Adama gidip hemen sarı kart gösterdim. Olaya 1 metre uzaklıkta olduğum için olaya hemen müdahale ettim. Ben hemen ayırmaya

gittim. Orada herkes kırmızı kartı o adam vermişti, oyuncu verdi seyirci verdi çünkü adamın bağları koptu bağlarının koptuğunu ben hariç herkes tarafından görüldü. Adam sahalardan 6 ay uzak kalıyor. Ve diğerine sarı kart veriyorum”/–“ Düşüne biliyor musun bu da maçın içinde yaşadığım bir baskı. Gidiyorsun yardımcı hakeme ya da 4. hakem koşarak sahanın içine giriyor hocam ne yaptın o adamın 2. sarı kartıydı. 2.sarı kartı gösterdin adamı atmadın oyundan dedi. Yer yarılrsa da içine girsem keşke. Bittin.”/–“ Yardımcı hakemin yüzünden. Benimle hiç alakası yok. Yardımcı hakem ofsayttan gollerini iptal etti. Yardımcı hakeme itiraz etti. Bende gittim sarı kartı gösterdim. İkinci sarı karttan kırmızı kartı gösterdim. Oda bana geldi yumruk attı. Olay benimle çok alakasıydı.”

5. Saygı

Bu kategori hakemlere, saygınlık ve kazanç sağlamaktadır.

Örneğin:--“ Kişiyi acısıyla tatlıyla hem manevi ham maddi, bütün duyguları tattırıyor.”/–“ Hakemlik bir okul gibi, genç bireyler en dolu çağlarında bu camianın içine katılıyorsa eğitim başlıyor. Eğitim öyle dersler şeklinde değil her şey doğal. Mesela randevularına sadık olma ve zamanından önce randevuya gelme, saç tıraşı, takım elbise, kıyafetlerin tertipli ve düzgün olması, yeme, içme kültürü, büyük kişiyle konuşma , ...v.s. gibi sosyal eğitimler kendiliğinden camianın içinde bulunanlar tarafından uygulandığı için yeni gelenler otomatik öğreniyor.”/–“ Tabii bunun yanında ekonomik yönden bir getiri sağlaması, iyi bir statü oluşturmaya ve topluluk yönetme arzusu gibi birçok nedende bunlar arasında sayılabilir. Tabii bu nedenler hakemliğe başladıktan sonrada artmaya devam ediyor. Ne bileyim, çevrenin sana bakış açısı değişiyor, girdiğin ortamlarda seni birçok kişi tanıyor gibi.”

6. Seyahat

Tüm katılımcılar seyahat etmekle yeni deneyim ve güzel şeyler elde etmekten bahsediyorlar.

Örneğin: --“ Maç için yola çıkış, yolda yaşananlar, kurulan insan ilişkileri, insan ve futbolcu psikolojisi, maç sonrası olanlar, eve dönüş gibi birçok olay ve olguyu kapsıyor.”

7. Antrenman

Tüm katılımcılar maçı daha iyi yönetebilmek için kendi antrenmanlarına devam ettiklerine işaret ederler.

Örneğin: --“ Maçın ön hazırlığı, hafta başından sonuna antrenmanlar, toplantılar hayatımızda kapladığı alanın ne kadar büyük olduğunu gösteriyor”/–“ Antrenmanlarınızı düzenli olarak yapmalısınız. Eğitimleri aksatmamalısınız.”

8. Tehditlerle Baş Etme

Bu kategoride tehditler ve saldırılar ortaya çıktığında hakemlerin yaptığı formüller anlatılmaktadır.

Örneğin:--“ biraz sakın ol diye daha yatıştırıcı şeyler söylersin ve olayı sakinleştiriyorsun.”/–“ Kibarca olayı anlatmaya çalışıyorsun. Sana inanmalarını sağlıyorsun. Futbolcular küfür ediyor. Benim görmediğim yerde görsem atarım. Yapıştırırım anında kırmızı kartı. Oyuncu hakeme küfredemez.”/–“ Esas olaylar maç bittikten sonra oluyor tünelin orada oluyor. Haksızlığa uğradığında inanan idareci teknik heyet hemen yanına geliyorlar ama polis kalkanları yeni koruyor. Sana Allah belanı versin, nasıl eve gideceksin vicdanın nasıl rahat edecek. Sana söylediklerim kayıta giriyor daha kötülerini söylüyorlar. Sen o adamı tespit ediyorsun ve onun ceza almasını istiyorsun. Aynen ne dediyse örneğin şerefsiz dedi yazıyorsun veriyorsun. Küfür etti demiyorsun ne dediyse örneğin ananı..... diye açıkça yazman gerekiyor. Gönderiyorsun federasyona. Önce faks çekmen gerekiyor. 24 saat içinde göndermen gerekiyor. Kurul Salı günü toplanıyor. Cezalar veriliyor hemen 1 maç, 2 maç, 3maç, 4 maç.”

9. Eğlence

Futbol oyununu bir eğlence hatta hakemliğe devam etmelerinde bir neden olarak görmektedirler.

Örneğin:--“ Her an size bir şeyler katan, yeni bilgiler ekleyen bir tecrübe. Her maç yeni bir oluşum, yeni başlangıç ve bitiş.”/–“ bir o kadar da zevkli bir iş hakemlik. Tavsiye ediyorum herkese.”/–“ bütün duyguları tattırıyor”/–“ . Eğitim öyle dersler şeklinde değil her şey doğal. Mesela randevularına sadık olma ve zamanından önce randevuya gelme, saç tıraşı, takım elbise, kıyafetlerin tertipli ve düzgün olması, yeme, içme kültürü, büyük kişiyle konuşma , ...v.s. gibi sosyal eğitimler kendiliğinden camianın içinde bulunanlar tarafından uygulandığı için yeni gelenler otomatik öğreniyor.”

10. Aksilikler

Maç içinde giden aksilikler doğrudan hakeme tehdit ve saldırılara neden olabilir.

Örneğin:--“ Benimle hiç alakası yok. Yardımcı hakem ofsayttan gollerini iptal etti. Yardımcı hakeme itiraz etti. Bende gittim sarı kartı gösterdim. İkinci sarı karttan kırmızı kartı gösterdim. Oda bana geldi yumruk attı. Olay benimle çok alakasıydı. 2. amatör gruptaydı adam çiftçiydi. Tarladan gelmiş top oynayan adamlardı. Maçtan sonra geldi çok pişmanmış ama mahkemelik olduk. Hapis cezası aldı. Daha önceden cezası olmadığı için para cezasına çevrildi ama cezasını çekti. Maçta yediğim yumrukla kaldım.”

11. Mental Olarak Reaksiyonlar

Katılımcıların mental olarak verdiği reaksiyonların hakemlerin kararlarındaki etkileri.

Örneğin:--“Maçı aldığımız an kendimizi hazırlıyoruz. Maç da olabilecek pozisyonları kafamda mental olarak tasarlayıp oynatıyorum. Şöyle olursa şöyle yapabilirim diye kafamda tasarlıyorum. Daha sonra günlük yaşantımızda birçok şeylerle uğraşıyoruz işler güçler var maç esnasında onları bir köşeye koyabilmek çok önemli.”/--“ Maç geliyor beklediğin maç gelmiyor. İster istemez bilinçaltında o maçı nasıl yöneteceğini kaba taslak şekillendiriyor. Bu ne demek yani böyle bakarsam öyle gelirse maçı küçümsüyorum iyi maç gelirse küçümsemiyorum değil. Bu anlama gelmiyor. Sadece diyorsun ki haa bu maç rahat bir maç kariyerim itibarıyla bu maçı rahat yönetebilirim diye düşünüyor insan bu da ister istemez insanda biraz rahatlamaya neden oluyor. Ama gerçekten beklediğin maç geliyorsa yada liginden bir maç geliyorsa haa o zaman beni çok güzel bir maça vermişler motivasyon o zaman başlıyor. Maçı düşünmeye başlamıyorum hemen.”/--“ Ama birinde daha maç gelir gelmez beyninde hemen başlıyorsun bana çok güzel maç vermişler dediğin anda o maça yaşamaya başlıyorsun perşembeden itibaren o maçı yaşamaya başlıyorsun.”/--“ İşte kendi içinde tereddütler yaşamaya başlıyor. Acaba iyi yönetebilir miyim diye başlıyor hakemin içinde. Biraz telaş başlıyor hakemin içinde. Bu maçı tabii ki bunu da etkileyen faktörler var. İşte bu maçı iyi yönetemezsem cezaya girersem en az 4 hafta maç alamayacağım kulüplerden tepki gelirse bu hakemi olumsuz yönde etkiliyor. Kötü maç yönetmeme bağlı olarak sezon sonunda ki klasman yükselmelerin ve düşmelerin şekilleniyor. Seni yöneten yöneticiler merkez hakem kurulu sana olan bakış açısı değişebiliyor daha sonra alacağın maçlar o yönettiğin maça oranla iyi ya da kötü maç kalitesi artıyor yada azalıyor. Tabii bunlar insanı telaşlandırıyor. Kaygı mı deniyor buna. Kaygı yaşıyorum içimde.”

12. Dikkat ve Uyarı

Seyirciden ve medyadan gelen pozitif ve negatif uyarılar katılımcılar tarafından tanımladılar. Bunlar hakemlerin maçı yönetme şekillerine yansıyor yansımadağı anlatıldı.

Örneğin:--“ Dışsal şeyler dediğinizde aklıma ilk seyirci geliyor. Seyirci beni şahsen olumlu etkiler. Saha çıktığında binlerce kişinin sana bir şey yapması en azından futbolcusuna bağırması, televizyon birçok kişinin beni izlediğini bilmek beni çok heyecanlandırıyor ve tüylerimi diken diken ediyor beni şahsen olumlu yönde tetikliyor.”/--“ ünlü bir hakem bir şey anlatmıştı bilinçaltıyla ilgili. Demişti ki hakemlik zamanında Fenerbahçe Galatasaray derbisini yönettim ve Fenerbahçe'nin bir golünü iptal ettim. Tezahürat küfür içeriyordu şarkılı bir tezahürat ben maç içinde onu hiç böyle algılamadım. Ama uçağa bindim. İzmir'e doğru dönerken bir fark ettim ki ıslıkla çalışıyorum. O anda dedim ki bu neyin şarkısı bu bana hiç yabancı gelmiyor. O anda kendime geldim. Bu bana maçtaki küfürlü tezahüratın müziği. Kendi

kendime dedim ki biz bilinç altı etkiler yaşıyoruz. O küfür beni etkilemiş. “/--“Atmosfer insanı gaza getiriyor. Bazı stadlarda “Rocky” nin müziği çalıyor seni tetikleyen bir şeyler oluyor bu her zaman olmuyor. Kocaeli'nde bir maça çıkıyorum. Atmosfer çok güzel olur Kocaeli maçlarında tribünler dolu olur gece maçı olur. Gerçi böyle maçlara çok çıktım. Gene heyecanlıyım gene ben bu maçı iyi yönetmeliyim diyorum. O şarkıyı duydum. Tüylerim diken diken oldu ve birden gaza geldim.”/--“ Örneğin ünlü bir hakem Fenerbahçe- Beşiktaş maçına verildi. Fenerbahçe istemedi. Bunu bilerek yapıyorlar. Hakem hata yapsın diye yapıyorlar. İstenmeyen hakem etkilencek mi şimdi. Yok öyle bir şey. Hakem çıkıp da konuşmuyor. Ama futbolcular çıkıp konuşuyor. Basının işi bu. Bundan para kazanıyor. Gerçi hakem bunu bilmiyor. Çünkü basını izlemiyor. Gazete okumuyor. Haber seyretmiyor. Baskı maçın bitiminde başlıyor. Ve bazı teknik adamlar çok sinirleniyor.”

13. Hatalar

Katılımcılar oyun içinde hatalar yaptıklarını kabul ediyorlar ve bunların sonucunda da tehdit ve saldırılara maruz kalıyorlar.

Örneğin:--“Yardımcı hakem ofsayttan gollerini iptal etti. Yardımcı hakeme itiraz etti. Bende gittim sarı kartı gösterdim. İkinci sarı karttan kırmızı kartı gösterdim. Oda bana geldi yumruk attı.”/--“ Hata yapmayacağım diye kendini şartlıyorsan muhakkak hata yapıyorsun. Pozisyon bana 1 metre.pozisyonu yanlış değerlendirmekten dolayı kırmızı kartla atacağım oyuncuyu sarı kart gösterdim. Ne önemi var kırmızı kart gösterdiğim oyuncu rakibinin baldırını kopardı.”

14. Medya

Katılımcılar medyanın hakem kararlarını etkilemeye çalıştıklarını anlatıyor. Böylece yanlış kararlar verdirip oyunun atmosferini yükseltmeye çalışıyorlar.

Örneğin:--“Aslında bir şekilde bir şeylerden etkileniyoruz. Bunun üzerine gazete okumamaya karar verdim. Çünkü gazeteleri okurken yöneticinin maça ilgili yorumları, benimle ilgili yorumları her ne kadar beni etkilemiyor desem de beni etkileyecek. Bundan dolayı da hiçbir şey okumayacağım diye bir örnek vermiştim. Aslında bunlar maça yaşadıklarımı anlatırken, tecrübeler işte. Ciddi anlamda yanlış yaptığım maçlar var benim.”

TARTIŞMA

Futbol, seyirlik bir spor olması ve kitleleri peşinden sürüklemesi özelliği ile diğer branşlardan farklılık göstermektedir. Psiko-sosyal açıdan bakıldığında, seyircilerin günlük hayatlarının dışına çıkarak farklı kimliklerle bu faaliyetlere katıldığı gözlenmektedir. Futbol müsabakaları, özellikle kalabalıkların içinde şahsiyetin kaybolması ve çeşitli dış

uyarıcılarının etkisiyle çeşitli arzu edilen veya edilmeyen toplu olayların meydana geldiği bir ortam olmaktadır (16).

Bu çalışmanın sonuçları hakemlerin karşılaştıkları tehditleri ve saldırıları ortaya koymaktır. Bu sonuçlara rağmen hakemlerin büyük bir bölümü bu mesleği zevkle yapmakta olduklarını söylemişlerdir. Bu konu ile ilgili daha fazla nitel araştırma yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu çalışmanın amacı hakemlerin karşılaştıkları tehdit ve saldırıları analiz etmektir. İkinci amaç ise, neden hala hakemlik mesleğine devam ettiklerini incelemektir. Bu amacın doğrultusunda kendi deneyimlerini aktarmaları istenmiştir. Araştırılan olayın güvenilirliğini sağlamak ve daha detaylı anlayabilmek amacıyla hakemlerden somut örnekler ile anlatmaları istenmiştir.

Analiz sonucu 14 kategori elde edilmiştir. Bu kategoriler birbirleri ile de bağlantılı konular içermektedir. Böylece bu gruplar 4 ana başlıkta toplanmıştır. Bunlar;

- 1-Tehdit ve saldırıların kaynağı (3-4-10-12-13-14)
- 2-Tehdit ve saldırıya gösterilen reaksiyon (2-8-10-12)
- 3-Stresli durumların yönetimi (11-14)
- 4-Hakemlerin motivasyonları (1-5-6-7-9)

1. Sözel - Fiziksel Şiddet ve Tehditlerin Kaynakları

Daha önceki araştırmalarda (2, 9) hakemin verdiği kararın oyuncu, antrenör veya seyirci ile zıt olması tehdit ve saldırının ana kaynağını oluşturmaktadır. Örneğin küçük gruplarda başarı çok önemlidir. Ev sahibi takımın aleyhine olan bir karar güçlü duygusal reaksiyonlara neden olur. Seyircinin verdiği tepkiyi açıklamak da, onların kuralları tam olarak bilmemesi olarak anlatılabilir. Hakemler, oyuncuların, antrenörlerin, seyircilerin kızgınlıklarını kuralları tam olarak bilmemelerinden olduklarını ifade ederler.

Seyirciler spor medyasının, rakip seyircilerin ve hakemlerin seyirci saldırganlığı üzerinde etkili olduğu görüşündedirler. Bununla birlikte spor müsabakalarında seyircileri tahrik eden unsurların başında takımın kötü oynaması ve hakem davranışları da gelmektedir(17).

Dikkat eksikliği de, hakem davranışının en önemli unsurudur. Hakemler beklenildiği şekilde saha içinde koşmuyorlarsa, birkaç pozisyonda yanlış karar verirse, oyuncular hakeme karşı güvenlerini yitirirler. Bu durumda da agresif davranış sergilemeye başlarlar.

Bu çalışmada hem fiziksel hem de sözel saldırıya rastlanmıştır. Fiziksel saldırıların kaynağı, futbolcuların amatör liglerde olması ve genelde eğitim seviyelerinin düşük olması aynı zamanda kuralları bilmemeleri

gösterilebilir. Sözel tepkiler de, seyircilerin kuralları tam bilmemesi ya da hakemlerin dikkat eksikliğinden kaynaklanmaktadır.

2. Sözel - Fiziksel Şiddete ve Tehdide Reaksiyonlar

İkinci önemli konu da, hakemin tehdit ve saldırıya karşı gösterdikleri reaksiyonlardır. Konsantrasyon, performans ve motivasyon kaybı en önemli reaksiyon tipidir. Bu reaksiyonların muhtemel nedeni, hakemin kendine olan güvenini kaybetmesi nedeniyle performansta izlenen olumsuz etkidir. Gole giden pozisyonlarda, bazen oyuncu ve seyircinin bilgi eksikliği sonucu tehdit ve saldırı meydana gelebilir. Böyle durumlarda haksız olarak hakem sorumlu tutulur. Tehdit ve saldırılara karşı gelişen reaksiyonlar güvensizlik hissi, depresyon ve oradan hemen uzaklaşma isteğidir. Hakemler, deneyimlerinin az olduğu yıllarda bu tarz fiziksel ve sözel saldırılara aynen cevap verdiklerini, deneyimleri arttıkça tarzlarının değiştiklerini, daha profesyonel davrandıklarını dile getirmektedirler. Çünkü onların elinde kırmızı kartla oyuncu atmak gibi bir seçeneğin olduğunu söylemektedirler.

3. Stresli Durumlarda Maç Yönetme

Bu konu hakemlerin stresli durumları yönetmelerinden oluşmaktadır. Bu da daha çok derbi maçları öncesi yaşanan olaylarla ilgilidir. Bazı hakemlerin tehditleri dikkate almadıklarından bahsedilmektedir.

Müsabakalarda çıkan olaylardan doğan sorumluluk, iyi eğitilmemiş sporcu, idareci ve taraftar kitlesine ait olduğu kadar bilgili, soğukkanlı ve mesleğinin ayrıntılarını bilmeyen hakemlere de aittir (19).

Müsabaka öncesi ve sonrası hakemler hakkında futbolcu, antrenör ve yöneticilerin verdiği olumsuz demeçler hakemler üzerinde bir baskı yaratmaktadır. Ayrıca televizyonlarda yorum yapan eski hakem ve futbolcuların, spor yorumcularının zaman zaman hakarete varan suçlayıcı söylevleri hakemlerin hatalı kararlar vermesine neden olabilmekte ve hakemleri hedef haline getirebilmektedir(18).

Bunun içinde maçtan birkaç gün öncesi gazete ve televizyon haberlerini okumayı bırakıldığından bahsedilmektedir. Yani tehditleri kişisel olarak algılamama gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

Maç içerisinde başarılı iletişimde hakeme karşı tehditlerin azaldığını göstermektedir. Özellikle oyuncu ve antrenörler için bu durum geçerlidir. Ayrıca federasyona ve güvenlik güçlerine oluşan tehditlerin bildirilmesi yine olumlu bir yönetim şeklidir.

4. Hakemlerin Motivasyonu

Günümüzde çağdaş hakem; futboldaki değişimleri izleyen, FIFA ve Merkez Hakem Kurulu talimatlarını

takip edip uygulayan, hızlı ve tempolu oyunun getirdiği fiziksel ve zihinsel yeteneklere sahip, futbola ilgili yayınlanan yayınları takip eden, hakemlik kurumunun prensiplerine saygılı, arkadaşlarına ısk tutan, kendine güvenen, mütevazı, bilgili, görgülü ve kültürlü bir portre çizen kişi olarak tanımlanmıştır (18).

Bu hakem tanımından yola çıkarak neden hakemlik yaptıklarını açıklamaya çalışmaktır. Hakemliğe devam etmelerinin başında futbola karşı duyulan ilgi ve yeni bir ortam ve insanlarla tanışma, iletişim kurma olanakları gösterilmektedir (2, 10). Seyahat etmek ve insanlarla tanışma hakemliğe başlama ve devam etme de en önemli motivasyon kaynaklarıdır. Toplum içinde bir yer edinme ve saygınlık duyulması da diğer önemli faktördür.

Bu çalışmadan, elde edilen sonuçlar ile hakemlere yönelen tehdit ve saldırıları analiz etmek ve detaylı olarak nedenlerini incelemek amaçlanmaktadır. Nitel araştırmanın amacı, kişisel deneyimlerin ortaya çıkarılması, elde edilen sonuçlardan da genel kanılara ulaşmak amaçlanmamaktadır. Bilgi toplamada tüm bilgiler tek tek toplanmıştır. Bu toplana bilgiler senenin farklı dönemlerinde maruz kaldıkları tehdit ve saldırıları içermektedir. O oysa ki, yeni yapılacak nitel çalışmalarda, hakemlerin sezonluk tehdit ve saldırıları incelenmelidir.

Futbol Federasyonu için bu çalışma verileri önemli bilgiler vermektedir. Futbol oyununun kuralları ve yeni düzenlemeler hakkında oyuncuların ve antrenörlerin iyi bir şekilde bilgilendirilmeleri tehdit ve saldırıları azaltacağı düşünülmektedir. Hakemlerin dikkatini birçok maç etkilemektedir. Her ne kadar mentör sistemini oluşturmak güç olsa da, hakemler böyle bir desteğe ihtiyaç oldukları anlaşılmaktadır.

Özet olarak, bu çalışmadaki sonuçlar daha önceki çalışmalarla uyum içinde olduğu görülmektedir (7, 9, 11, 15, 3). Doğal olarak hakemler oyuncu, antrenör, seyircilerden kaynaklanan tehdit ve saldırılara maruz kalmışlardır. Bunlara da kuralları bilmemesinden olması şaşırtıcıdır. Konsantrasyon eksiliği, performans ve motivasyon tüm bunları etkilemektedir.

KAYNAKLAR

1. Acer M. Futbol Seyircisini Fanatik ve Saldırgan Olmaya Yönelten Sosyal Faktörler. Gazi Ün. Sağlık Bil. Ens. Beden Eğitimi ve Spor A.B.D. Yayınlanmamış Doktora Tezi. 2001.
2. Andersson B. Hur okrar Dom? En Studie av Fotbollsdomare i Göteborg (How do they cope? A study of soccer referees in Göteborg). Sports Pedagogical Reports, 10, Göteborg, Sweden: Göteborg University, Department of Education. 1983.
3. Button C, O'hare D, Mascarenhans D. Developing a Method to Examine Decision-Making and Physical Demand of Football Refereeing. Report to Spare& NZ Soccer, August .
4. Budak S. Psikoloji Sözlüğü. Bilim ve Sanat yayınları, Ankara, 2000.
5. Bilgin N. Sosyal Psikolojiye Giriş. Ege Ün. Edebiyat Fak. Yayınları, İzmir, 2000.
6. Baunman S. (Çev. H.Can İkişler, A.Osman Özcan). Uygulamalı Spor Psikolojisi. Alfa Basım Yayınevi, İstanbul.
7. Coakley J. Sport in Society (5th ed.). St.Louis: Mosby-year Book. 1994.
8. Çobanoğlu G. Sporda Saldırganlık Olgusu ve Bu Olgunun Sportif Performans Üzerine Etkileri. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sağlık Bil. Ens., Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 1993.
9. Folkesson P, Archer C, Norlander T. Soccer Referees Experience of Threat and Aggression: Effects of Age, Experience and Life Orientation on Outcome of Copying Strategy. *Aggressive Behavior*, 2002; 28(4): 317-327.
10. Isberg L. Arbestuppgifter, Krav Och Utbildning (Occupational task, Demands and Education). Uppsala, Sweden: Almqist&Wiksell International Stockholm. 1978.
11. Gill P. Idrottsvald (Aggression within sport). Halmstad, Sweden: Halmstad University. 1985.
12. Gill P. Moral Judgements of Violence Among Irish and Swedish Adolescents Göteborg, Sweden: Acta Universitatis Gothoburgensis. 1979.
13. Lane AM, Nevill AM, Ahmad NS, Balmer N. Soccer Referee Decision-Making: "Shall I Blow The Whistle?" *Journal of Sports Sciences and Medicine*, 2006; 5: 243-253.
14. Özmaden M. Futbol Seyircilerine Göre Rakip Seyirci Davranışlarının Seyirci Saldırganlığına Etkileri. *Kastomonu Eğitim Dergisi*, 2005; 13(2): 663-674.
15. Smith M. Violence and Sport. Toronto, Canada: Butterworths. 1983.
16. Karagözoğlu C. Ay MS. Futbol Seyircisinde saldırganlık Eğilimleri: İstanbul Örneği. *Hacettepe Üniversitesi Futbol Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 1999; 6(3): 27-31.
17. Kuru E, Var L.(2009); Futbol Seyircilerinin Spor Alanlarındaki Saldırganlık Davranışları Hakkında Betimsel bir Çalışma(Kırşehir İli Örneği). *Abi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2009; 10(2): 141-143.
18. Fişekçioğlu İB, Özdağ S, Duman S, Atalay A. Futbolda Şiddet ve Yasal Karşı Tedbirler. *Türkiye Kickboks Federasyonu Spor Bilimleri Dergisi* 2010; 3(2).
19. Ketten M. Türkiye'de Spor. 2. Baskı. İstanbul: Polat Ofset, 1993.